

<https://helda.helsinki.fi>

Kirjallisuuden tunnevaikutuksia [Kirja-arvostelu]

Oulanne, Laura

2017

Oulanne , L 2017 , ' Kirjallisuuden tunnevaikutuksia [Kirja-arvostelu] ' , Niin & näin :
filosofinen aikakauslehti , Vuosikerta. 24 , Nro 1 (92) , Sivut 146-147 .

<http://hdl.handle.net/10138/313797>

---

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

LAURA OULANNE

Kirjallisuuden tunnevaikutuksia

Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa. Toim. Anna Helle & Anna Hollsten. SKS, Helsinki 2016. 267 s.

Tunteiden tutkimus on ollut ihmistieteissä 2000-luvun alkupuolelta lähtien lisääntyneen kiinnostuksen kohteena. Tämä on dramatisoitu ”affektiiviseksi käänteeksi”, monen muun käänteen jatkoksi. Anna Helteen ja Anna Hollstenin toimittamassa artikkelikokoelmassa kirjallisuudentutkijat pohtivat tunteita ja tuntemuksia nimenomaan suomalaisessa kirjallisuudessa. Kansallisen kartoituksen sijaan teos kytkeytyy Suomen rajat ylittäviin keskusteluihin ja valottaa niitä monia näkökulmia, joista suomalaisetkin tutkijat ovat tarkastelleet kirjallisuutta ja tunteita.

Heti johdannossa käy ilmi, että tunteet ja tuntemukset eivät ole erityisen helppoja käsitteellistettäviä. Ruumiillisiin intensiteetteihin viittaavaa ’affektia’ käytetään toisinaan kattokäsitteenä erilaisille tunneilmiöille, toisinaan affekti ja emotio esiintyvät jotakuinkin samassa merkityksessä. Suomeksi ’tunteeksi’ taipuvat niin affektit, emotiot kuin englannin kehollisempi *feeling*, kun taas tunteaverbiin sisältyy niin ruumiillista aistimista kuin tiedollista hallintaa. Teos avaa yhtäältä teoriaa ja metodologiaa, toisaalta kirjallisuutta affektien, erityisesti lukemisessa syntyvien tunteiden sekä tunteiden yhteiskunnallisten vaikutusten näkökulmista. Useimmat teksteistä rakentuvat eri affektiteorioiden varaan, spinozalais-deleuzelaisen teorian syövereistä berlantilais-ahmedilaiseen kulttuurintutkimukseen. Kirjoituksissa korostuu ajatus tunteiden jaettuudesta ja välillisyydestä, kun taas mielenkiinto yksilöpsykologiaan eli tunteisiin ”sisäisinä”, ”henkilökohtaisina” ilmiöinä on vähäisempää.

Kokoelman aloittava Pirjo Lyytikäisen artikkeli pohtii kirjal-

lisuuden tunnevaikutusten kognitiivista tutkimusta. Lyytikäisen luenta Aleksis Kiven ”Oravan laulu” osoittaa, miten lukijaan eivät vaikuta tunnetasolla ainoastaan fiktiivisten henkilöihahmojen kuvitellut tunteet. Kuvatun ympäristön piirteet, kuten säätä ja värit, saavat aikaan tunnevaikutuksia, ja yksittäisillä sanoillakin on tunnelatauksensa. ”Oravan laulu” luo kuvan, jonka äärellä lukija ”suggeroidaan” jakamaan runon puhujan tunnetila, käyttämättä juurikaan tunteisiin viittaavia sanoja (50). Oravan ”sammalhuone” on etäinen eristäytymisen paikka ja ”keinuva kehtolinna” ”armaan kuusen äitirinnass” assosioituu äidin ja lapsen varhaiseen suhteeseen. Pesä ja kuusen yläöksät saavat nostalgisia merkityksiä: lapsuuden turvallisuus on jäänyt taakse, ja oravan koti on ”siellä”, aina jossain toisaalla kuin runon puhuja. (51–53)

”Oravan laulu” on intertekstuaalisesti läsnä myös Satu Kohon tutkimassa Pauliina Rauhalan *Taivaslaulu*-romaanissa (2013),

jossa sen ”kehtolinna” lainataan kuvaamaan turvallista ja rakasta paikkaa. Kohon artikkeli tarkastelee paikkakokemusta ja sen yhteyttä yhteisölliseen vallankäyttöön. Koho käsittelee myös päähenkilön kehoa paikkana. Yhteisön vaatimusten kanssa painiva nuori vanhoillislestadiolainen äiti vertaa itseään puuhun, jonka oksilla oravanpoikaset lepäävät, mutta uupuneena hänen kehonsa muuttuu ahtaaksi ja vieraaksi. *Taivaslaulun* paikkoihin liittyy voimakkaita, sekä positiivisia että negatiivisia tunteita, joiden Koho osoittaa rakentuvan usein hankalassakin vuorovaikutuksessa yhteisön kanssa: ”sosiaalisesti jaetut normit, merkitykset, arvot ja odotukset kietoutuvat väistämättä henkilökohtaisiin tunteisiin ja kokemuksiin” (195). Myös ”Oravan laulun” luomat turvallisuuden- ja onnentunteet näyttäytyvät sosiaalisesti rakentuneina.

Vaikka kognitiivinen tutkimus käsittelee usein emotioita yksilön sisäisenä kokemuksena, myös Lyytikäinen korostaa niiden sosiaalista puolta: ”tavallaan kirjallisuuden ymmärtäminen perustuu siihen, että tunteet ovat paitsi yksittäisen subjektin mielen tiloja myös jaettuina” (41). Jaetun pohjatekstin avulla tulee kuin vahingossa ilmi, miten eri lähestymistapojen välillä voisi olla hedelmällisiä yhteyksiä – vaikuttamiskeinojen kognitiivinen perusta voi valaista tunnevaikutusten yhteiskunnallisia puolia, ja päinvastoin.

Vastaanotto, vaikutus ja vuorovaikutus

Teoksen artikkeleissa otetaan huomioon sekä tekstin että lukijuuden ja tekijyyden affektiivisia ulottu-

vuuksia. Affektin käsite korostaa emootiota enemmän välillisyyttä: affekteja on siellä, missä kappaleet, vaikkapa kirja ja lukija, kohtaavat ja vaikuttavat toisiinsa.

Suoraa empiiristä tutkimusta esimerkiksi lukemisen affektiivisuudesta ei varsinaisesti hyödynnetä, vaikka jotkin taustalla olevista teorioista sellaiseen nojaavatkin. ”Todelliset” lukijat ovat teoksessa toki mukana, artikkelien kirjoittajien ominaisuudessa. Kirjoittajien lukukokemus on väistämättä läsnä teksteissä, ja jotkut myös viittaavat siihen suoraan. Kaisa Kurikka kuvailee Irmari Rantamalan *Harhama*-romaanijättiläisen (1909) ensimmäisen lukukerran tutkijassa aiheuttamia, hyvin ruumiillisia vaikutuksia: ”Päätäni särki, vaikka lukeminen oli ollut kaikkea muuta kuin nopeaa, ja kaikkinaisen uupumus valtasi niin ruumiin kuin mielen” (85). Yleisesti kirjoittajan tunteiden korostaminen ei toki ole erityisen perusteltuakaan, haastavathan useat artikkelit ajatuksen tunteista jonkun ”omina”. On kuitenkin kiinnostavaa pohtia tapoja, joilla tutkija on affektiivisesti läsnä tuottamassaan tekstissä, ja mahdollisuuksia tämän läsnäolon esiintuomiseen yhtenä kirjallisuudesta kirjoittamisen keinona.

Moni artikkeleista myös nivoo tarkasteluun tutkittavan teoksen vastaanottoa. Anna Helle lukee Harry Salmenniemen *Texas, sakset* -runoteosta (2010) sisällöltään ja muodoltaan väkivaltaisena ja pohjaa kysymyksenasettelunsa osin kriitikoiden vaikuttaneisuuteen teoksesta, joka *Turun Sanomien* Miikka Laihisen mukaan ”itkettää, naurattaa, järkyttää ja pelottelee lukijaansa” (108). Helteen luenta osoittaa, miten kokemusta rakentavat esimerkiksi viittaukset sarjamurhiin ja itsetuhoisuuteen, mutta myös kielen ja ulkoasun keinoin syntyvä painostava tunnelma. Aukokoinen kokonaisuus, yliviivatut lauseet ja kasvava sanatungos yhdistettynä väkivaltaisiin aiheisiin

hätkähdyttävät lukijaa ja pitävät tämän varuillaan, mikä taas antaa sen mahdollisesti synnyttämille yhteiskunnallisille ja eettisille pohdinoille akuutin sävyn.

Siru Kainulaisen artikkeli puolestaan tutkii runokritiikkien affektiivisia piirteitä. Kokeellinen nykyruno herättää arvostelijoissakin usein ärtymystä ja epäluuloa, *tuntuu* etäiseltä ja sulkeutuneelta, jopa ”ilkeältä” – mutta myös lumooa (137). Arvostelijatkin käyvät läpi lukemiseen kuuluvia affektiivisia, usein ristiriitaisia prosesseja, joita yhtenäisen tulkinnan nimissä siistitään usein pois lopputuotteesta – toisaalta medioissa viime aikoina yleistynyt, erityisesti myönteinen tunnepuhe on tehnyt tuloaan myös kritiikkeihin. Ankaran teilauksen sijaan kuvataan lukukokemuksen vaikuttavuutta, kuten esimerkiksi Saira Susiluodon *Carmen*-teoksen (2010) ”herkullisuutta” ja ”aitoutta” ylistävissä kritiikeissä (146).

Kirjallisuus tunteiden ja yhteisöjen tekijänä

Kirjallisuus myös muokkaa sitä, miten tunnemme tai ainakin käsitteellistämme tuntemaamme, kuten Saija Isomaa huomauttaa (64). Tuija Saresman artikkeli tarkastelee, millaisia tunneyhteisöjä Timo Hännikäisen provokatiivinen esseekokoelma *Ilman* (2009) rakentaa. Saresman aloittaa tekstinsä viittaamalla kritiikkeihin, jotka hätkähdyttävästi kiittävät teosta tunnustuksellisesta tilityksestä ja poleemisuudesta. Saresma nostaa esiin esseissä hallitsevan ”kaunaisen aggressiivisuuden” tunnevirityksen, jota arvioissa ei huomioida (223). Sara Ahmedia seuraten Saresma tarkastelee teosta affektiivisena tekstinä, joka ”järjestä[ä] ihmisiä yksilöinä ja ryhmien jäseninä asettamalla [siinä] kuvattuja toisia tunteidemme ”lähteiksi”” (223). Hännikäinen kuvaa häpeää ja ahdistusta, jotka purkautuvat vihana kohti feministejä ja naisia, mutta

myös kilpailijoiksi asettuvia miehiä. Julkiseksi tuotuihin intiimit tunteet muokkaavat yhteisöllisiä tuntemisen tapoja ja osoittavat vaikkapa vihalle jaettuina kohteita. Hännikäisen ilmaisun kärjistävä ironisuus ei Saresman mukaan vähennä tunnepuheen retorista voimaa. On tärkeää tarkastella tunteita ylyksilöllisinä ilmiöinä ja huomioida sanojen voima yhteisöllisten kokemusten rakentumisessa, jos sellaisia tunteita kuin vihaa ja kaunaa valjastetaan ”toisia” vastaan.

Kirjallisuuden rakentamat yhteisöt voivat olla myös empaattisia. Tutkijat ovat pohtineet, lisäksi kirjallisuus lukijansa kykyä myötäelämiseen¹. *Tunteita ja tuntemuksia* -kokoelman artikkelitkin osoittavat empatian mahdollisuuksia. Anna Hollstenin artikkelissa tarkastellaan Viljo Kajavan *Tampereen runot* -teosta (1966), joka osallistui sisällissodan jälkipuintiin ja kansallisen konsensuksen rakentamiseen keinoinaan kokemuksellinen näkökulma ja konkreettiset kuvaukset. Tunnistettavat metonymisesti värittyneet esineet, kuten kuolleen naiskaartilaisen pitsihousut sodan keskellä elävän lapsen näkemänä hätkähdyttävät ja toimivat rakennusaineina jaetulle kokemukselle ja ymmärrykselle.

Teoksen artikkelit osoittavat, että kirjallisuuden ja tunteiden tutkimus ei tarkastele vain tunteiden esityksiä tai niiden heijastusten tai ymmärryksen tuottamista lukijassa. Tekstien performatiiviset puolet, kuten *Harhaman* ruumiilliset vaikutukset, Salmenniemen väkivaltaiset eleet ja Hännikäisen provokaatiot otetaan kokoelmassa huomioon tavalla, joka luo kuvaa kirjallisuudesta aktiivisena, maailmaan vaikuttavana toimijana. Samalla käy selväksi, että tällaisen toimijan tunnevaikutuksia on tärkeää tarkastella.

Viite & Kirjallisuus

¹ Suzanne Keen, *Empathy and the Novel*. Oxford University Press, Oxford 2007.